

KÖZEPEURÓPA BALKANIZÁLÓDÁSA.

GYAKRAN MONDJUK, — és joggal mondjuk, — hogy a békeszerződések Közép-Európát „balkanizálták“. Ennek a szónak kétféle értelme van. Jelentheti művelődési tekintetben azt, hogy a kultúra valamely magasabb fokán állott népek vagy néptörzsek egy fejletlenebb kultúra uralma alá kerültek, ami Közép-Európa keleti részéről határozottan állítható. De jelentheti politikai értelemben azt is, hogy az a bizonytalan politikai helyzet, amely a balkáni állapotokat a határok folytonos változása, a nemzeteik és nemzetiségek folytonos sűrűlődése következtében jellemezte és amely állandóan veszélyeztette az európai békét is, a Balkánról kiterjedt egész Közép-Európára. Ezáltal Közép-Európa balkanizálódásával csakis az utóbbi értelemben akarok foglalkozni. A Csehszlovák Köztársaság elnöke, Masaryk úr, 1927 október 28-án — a köztársaság fennállásának kilencedik évfordulója alkalmából — az előtte megjelent kormánytagok és kamarai elnökök előtt azt a kijelentést tette, hogy a „háború utáni államalakulatok egészségesebbek a háború előttiéknél“. Ha Közép-Európa politikailag valóban balkanizálódott, ez a megállapítás nem lehet helyes.

Mi volt politikai tekintetben a balkánállamok egymáshoz való viszonyának legfőbb jellemvonása? Kétségkívül az állandó hatalmi egyensúlynak teljes hiánya. Egyik balkánnemzet sem volt teljesen megelégedve határaival és ezeket nemcsak a Balkán-félszigeten kívül álló hatalmak (Magyarország-Ausztria, Oroszország) rovására, hanem egymás rovására is állandóan kiterjeszteni igyekeztek. A faji vetélkedés és a nemzetiségi féltékenykedés olyan helyzetet teremtett a Balkánon, amelyben — ideiglenes szövetséges alakulatoktól eltekintve — minden állam összes szomszédjainak ellensége volt. Ez a helyzet az európai politika szempontjából is veszélyeket rejtett magában. A nagyhatalmak ugyanis, kihasználván a balkánállamok közötti ellentéteket, igyekeztek azok egyikét-másikat pártfogásukba venni és ezáltal hatalmi körüket és politikai befolyásukat kiterjeszteni, ami aztán azt az állandó veszélyt rejtette magában, hogy a balkánállamok közötti konfliktusok a nagyhatalmak közötti konfliktusokká váltak. Ez tette a „keleti kérdést“ vagy „balkánkérdést“ száz éven keresztül európai tűzfészekké.

Közép-Európa néprajzi viszonyai a Balkán-félsziget néprajzi viszonyaihoz sok tekintetben hasonlóak. Itt is több egymással vetélkedő, egymással szemben ellenséges érzelmekkel eltelt, a nagy európai népcsaládokkal összehasonlítva kicsiny nép él egymás mellett, sok helyütt annyira keveredett állapotban, hogy egymással szemben való területi

elhatárolásuk teljesen lehetetlen. Erdély vagy a Bánát népessége fajilag éppen olyan kevert, mint Macedóniáé. Amíg a régi magyar-osztrák monarchia létezett, az e népek között felmerült faji ellentétek a belpolitikának legsúlyosabb kérdései közé tartoztak. Ezek az antagonizmusok elkeseredett parlamenti harcokra vezettek, ami éppenséggel nem volt a külföld szemében épületes látvány, kormányok buktak meg miattuk, itt-ott utcai zavargásokra került a dolog, de azért sohasem váltak nemzetközi jellegű ellentétekké és még kevésbé olyanokká, amelyekben a nagyhatalmak maguk is érdekelve lettek volna. A monarchiának az volt a történeti hivatása, hogy ezeket a faji vetélkedéseket és villongásokat neutralizálja és immunizálja, úgyhogy azokból nemzetközi kérdések, nemzetközi összeütközések ne keletkezessenek és hogy azok az európai békét sohasem veszélyeztessék. És ezt a történeti hivatását a monarchia teljesítette is.

A monarchia felosztása mindezeket az ellentétes erőket teljesen felszabadította és most már összecsapásuk nem belpolitikai bonyodalmakat, de nemzetközi konfliktusokat okoz. Ma Közép-Európában úgy mint a Balkánon, nincsenek oly határok, amelyek megnyugvással vétetnének és ezért állandóknak mutatkoznak, ma Közép-Európában is minden állam ellentétben áll összes közvetlen szomszédjával, ellenben rokonszenvet érez ennek túloldali szomszédja iránt, mert hiszen ez viszont a maga részéről szintén hasonlóan barátságtalan viszonyban állván az ő saját szomszédjával, szükségkép osztozik a mi, ugyanezen államra vonatkozó hangulatunkban. Így ellenséges gyűriekre bomlik fel Európának ez az egész része. De látjuk azt is, hogy éppen úgy, mint a Balkánon, a nagyhatalmak is érdeklődni kezdenek az új középeurópai államok iránt, szövetségeseket keresvén közöttük. Franciaországnak Közép-Európában máris több szövetségese van és előbb vagy utóbb Olaszország is törekedni fog arra, hogy ilyeneket találjon. Ebben az esetben — tökéletesen hasonlóan a balkánállamokban fennálló helyzethez — két veszedelemtől kell tartani. Az egyik az, hogy a Közép-Európában az egyes államok közt felmerülő nemzetközi konfliktusok szükségképpen konfliktusokra fognak vezetni az egyes államok nagyhatalmi protektorai között is, ami veszedelmes az európai béke szempontjából. A másik veszély az, hogy a nagyhatalmak közötti konfliktusok, amelyek esetleg egészen más, bennünket nem is érintő kérdések körül forognak, igen könnyen fognak Közép-Európában is visszahatást gyakorolni azokon' a csatornákon keresztül, amelyek a különböző szövetségi megállapodások alakjában létesülően vannak. Ez az a helyzet, amelyet a Közép-Európa balkanizálódásának kifejezésével — politikai vonatkozásban — szoktunk megjelölni. Ha még hozzávesszük, hogy a nemzeti kisebbségek problémája minden egyes új állam belpolitikájában ugyanolyan nagy és kellemetlen szerepet játszik, mint a régi magyar-osztrák monarchiában, hogy a vele kapcsolatban előforduló parlamenti viták, vagy belpolitikai helyzetek éppen olyan kevéssé épületes látványt nyújtanak és hogy az új nemzeti többségek és az új nemzeti kisebbségek közötti összeütközések manapság még gyakrabban és még hevesebb alakban vezetnek utcai zavargásokra, akkor vajmi nehezen lehet elfogadni Masaryk idézett megállapítását,

hogy a háború után kialakult állami csoportosulás szerencsésebb a háború előtti állapotoknál. Ha nem egyes nemzetek szempontjából, de az európai érdekek szerint vesszük szemügyre a dolgokat, akkor belpolitikai tekintetben, a nemzeti kisebbségi kérdéssel kapcsolatban, tökéletesen változatlanul súlyos sűrűlődásokat látunk most is és a múlt-hoz képest a különbség csak az, hogy ezek a sűrűlődések most már nemcsak egyedül belpolitikai kérdések, hanem nemzetközi összetűzésekre is vezethetnek elsősorban az egyes középeurópai államok közt, másod-sorban aztán a nagyhatalmak között is. Ez nem haladást jelent, hanem Közép-Európa népei helyzetének megromlását és ezt értjük Közép-Európa balkanizálódása alatt.

De még egy másik vonatkozásban is megromlott a középeurópai népeknek helyzete. A régi Magyarország-Ausztria a nagyhatalmak egyike volt, amely akarátát, ha komoly érdekeinek megvédéséről volt szó, rendesen érvényesíteni tudta. Hogy jó politikát folytatott-e vagy rosszat, az más kérdés, de akármilyen politikai szándékai voltak, azokat képes volt megvalósítani. Nem válhatott sohasem idegen államok ránézve teljesen közömbös politikai törekvéseinek elérésére irányuló eszközzé, nem válhatott ránézve teljesen érdekesség nélküli idegen, hatalmi versengésekben egyszerű játéklabdává. Akkor kifelé független külpolitikát tudtunk folytatni, most egyetlen a régi monarchiából keletkezett vagy annak rovására megnagyobbodott állam sem képes erre. Már pedig a külpolitika kifelé való függetlenségének megóvása, amelyet csak a nagyhatalmakkal való egyenrangúság biztosít, első-rangú érdek. Csak azok a nemzetek, amelyek függetlenek külpoliti-kájuk irányításában, képesek arra, hogy teljesen kiszámítsák az előttük álló lehetőségeket. A kicsinyeket, amelyek ily független külpolitikára nem elég erősek, az események akarata ellenére is magukkal sodor-ják. A külpolitikában a helyzet hasonló a tőzsdei viszonyokhoz: a nagyok majdnem mindig nyernek, a kicsinyek rendesen elvéreznek.

Ez ellen az okoskodás ellen több ellenérv hangozhatik el. Az egyik az, hogy az a régi politika, amelyet a magyar-osztrák nagyhatalom határain belül folytattunk, szintén nem volt teljesen független. Ez bizonyos mértékben igaz. Ma világpolitikai, az egész földgömböt behálózó összefüggésekből, megszámlálhatatlan ok és okozat összeját-szásából alakul ki a politika, Távoli földrészeken lezajló események visszahatást gyakorolhatnak saját sorsunk alakulására és befolyásol-hatják saját akaratainkat. Nincs oly hatalmas nemzet, amely nem volna kénytelen saját akarata sokszor a tőle függetlenül kifejlődő viszonyok-nak alárendelni. Anglia vagy Franciaország igen gyakran húzódik vissza az olyan akadályok elől, amelyekbe politikájának gyors megvaló-sítása ütközik. Sőt igen gyakran a nagy nemzetek inkább fogpak kompromisszumokra hajlani, mert érzik, hogy politikájuknak sikere nem egyes véletlenül felmerülő és gyorsan változó konjunktúrának gyors kihasználásától függ, hanem inkább attól az állandó nyomástól, amelyet hatalmuk erejével egy bizonyos irányban az idők folyamán kifejleszteni képesek. De azért igen nagy különbség áll fenn a nagy államok és a kis országok politikai függetlensége, hogy úgy mondjuk akciós rádiusza között. Ezt a különbséget érthetővé teszi egy hasonlat.

Évezredes vita folyik az ember akaratának szabadsága kérdéséről. Ezt az akaratot determinálja számos körülmény, amely akaratunk körén kívül játszódik le, amely részben igen távol tőlünk vagy talán régen elmúlt időkben keletkezett. Ilyen értelemben van determinálva a nagyhatalmak akaratát is és csak e determináltság körén belül érvényesíthetik szabad akaratukat. De a determináló tényezők mások egy gazdaságilag független, senki másnak alá nem rendelt tényezőnél, és mások az olyannál, akinek súlyos küzdelmet kell folytatnia existenciájáért vagy aki esetleg mástól függő viszonyban van. A nagyhatalmakat inkább csak saját belátásuk korlátozza, a kicsinyek mások által felállított korlátokba is ütköznek, amelyeket belátásuk talán nem képes igazoltaknak és helyeseknek elfogadni.

Egy másik ellenvetés abban állhat, hogy hiszen vannak olyan államok, amelyek nem nagyobbak, sőt talán népességük számát tekintve kisebbek, mint mi és amelyeknél mégsem érezhető különösebben a nagyhatalmaktól való függőség. Lehet e tekintetben utalni Svájc, Hollandia vagy a skandináviai államok példájára. Ámde e példák egyike sön alkalmazható mireánk. A svájci köztársaság a hatalmak akaratából kifolyólag nyilvánított semlegesnek már 1815-ben. A békebarátok szempontjából — és ki nem volna az — kétségtelenül irigylendő helyzet. De non utánozható. Valamely ország semlegesítése nem az Ő akaratelhatározásától, hanem a hatalmakétól függ. Rendesen nem is a semlegesített ország érdekében, hanem az illető országra vonatkozólag a hatalmak között keletkező konfliktusok elhárítása érdekében, tehát a nagyhatalmak saját érdekében történik. Egyedül a maga saját elhatározásából kifolyólag egyik állam sem mondhatja ki a maga állandó semlegességét, mert kell valakinek lennie, aki ezt a semlegességet szükség esetében támadásokkal szemben fegyveresen is megvédi. És hogy még a hatalmak által kimondott semlegesítés is adandó alkalommal csak „papírrongy”, azt mutatta a világháború kezdetén Belgium példája. De non volna helyes a mi helyzetünknek Dánia vagy Hollandia, vagy Norvégia helyzetével való összehasonlítása sem. Ezek az országok az európai hatalmi politika színterének periferiáin vagy még azokon is túl fekszenek, alig van vitájuk szomszédjaikkal és a hatalmaknak az ő egymás közötti összeütközéseik esetében vajmi keveset tudnának nyújtani. Ezzel mintegy a helyzetnél fogva semlegesítődnek. Magyarország azonban az európai politika katlanjának kellős közepében fekszik, igen veszélyes helyen, ellenségektől körülveve, oly területen, amelyen a nagyhatalmi tendenciák — éppen Közép-Európa balkanizálódása folytán — igenis összeütköznek, mi tehát sem semlegesítettésre, sem természetesen adódó semlegesítődésre nem számíthatunk. Azoknak az államoknak, amelyek akár a hatalmak akaratánál fogva, akár földrajzi fekvésüknél fogva nincsenek külső veszélyek által fenyegetve, nem oly fontos, hogy az ország külpolitikája nagyobb vagy kisebb súllyal tud-e érvényesülni, mint az exponált helyzetben lévő kis országoknál.

A harmadik ellenvetés, amellyel találkozhatunk, a következő. Kétségtelen ugyan, hogy előny egy országra nézve, ha másoktól füg-

getlenül képes arra, hogy akarát a világpolitikában döntő súllyal érvényesítse. Ámde ennek a lehetőségét a viszonyok állapítják meg, amelyek nem befolyásolhatók. A külpolitikának ilyen értelemben való függetlensége csakis igen nagy nemzeteknél állhat fenn, a viszonylag legnagyobbaknál, kivált, ha különben is legalább részben védett pozícióban vannak. A Magyarország semmi esetre sem tartozik ezekhez a nagyhatalmú államokhoz és ezen mesterségesen non lehet változtatni. Lehet változtatni szövetezések útján és ilyenforma szövetség volt (bár történetileg más alapon jött létre) a magyar-osztrák monarchia is. Ez azonban azt jelenti, hogy az illető szövetségnek akarata kifelé ugyan függetlenebből léphet fel, nagyobb súllyal érvényesülhet, megakadályozhatja azt, hogy tagjai a hatalmak politikájában a játéklabdák szerepét játsszák, biztosíthatja, hogy azok a külpolitikának nem objektumai, de szubjektumai lehessenek, de viszont függetlenségé befelé meg van bénítva és nem tud egységes akaratyilvánulásra jutni. Hogy ez így van, azt éppen a magyar-osztrák monarchia külpolitikája mutatja, amellyel sajátosképpen a monarchiához tartozott egyik nép sem azonosítja magát és amely valahogyan absztrahálódott és elidegenedett a népek akarától. Mi magyarok meg vagyunk győződve róla, és ezt igazolni is tudjuk, hogy a magyar-osztrák külpolitikát döntően nem befolyásoltok. Osztrák részről szintén tagadják, hogy ők döntötték volna el a külpolitika irányát és rámutatnak arra, hogy 1867 óta külpolitikánk főbb eseményeinek legtöbbje nem osztrák befolyás folytán jött létre. A német-magyar-osztrák szövetséget a magyar Andrássy Gyula gróf teremtette meg, a magyarokra támaszkodva, a Königrätz miatti revanche-gondolatoktól nem egészen szabad osztrák konzervatív körökkel szemben; Bosznia annexiója szintén Andrássy műve volt; a Szerbiával való vámháború, mely déli szomszédunkhoz való viszonyunkat elrontotta, a magyar agrárérdekek védelmében folyt; Bosznia annexióját az ugyancsak magyar Burián báró közös pénzügyminiszternek egy memoranduma indította meg stb. Ezzel szemben utalhatunk arra, hogy a német szövetség megteremtése 1879-ben igen bölcs politika volt, amelyet az osztrák császár mint ilyen is támogatott, hogy Bosznia okkupációját a magyar közvélemény hevesen ellenezte, hogy Szerbiához való viszonyunkat nem a vámháború, hanem a szerb dinasztia változása rontotta meg és hogy Bosznia annexiójának eszméjét, ha Burián báró vetette is fel, mégis Aehrenthal gróf tette konkrét politikai akció tárgyává. Ezekről a dolgokról a végtelenségig lehet elvitakozni, végeredményben az derül ki, hogy a külpolitika nem volt sem osztrák, sem magyar, hanem valami, ami a kettő között vagy a kettő felett állott, ami el volt vonatkoztatva úgy a magyar, mint az osztrák parlamentekben kifejezésre jutott politikai akarattól. Hogy a cseheknek törekvésd, amelyek magyar-osztrák-orosz szövetség létrehozatalára irányultak, szintén nem érvényesülhettek a magyar-osztrák politikában, arra nem is kell rámutatni, a többi nemzetiségben pedig külpolitikai tekintetben határozott irányt követő akarat nem is alakult ki. Ez a helyzet bizonyítja, hogy az ilyen államszövetségekkel úgy vagyunk, mint a parlamenti koalíciókkal, amelyek rendszeren odavezetnek, hogy nem az történik, amit az egyik vagy a másik

koaleált csoport óhajt, hanem kompromisszumok révén rendszeren olyan valami, amit — egyik sem tart kívánatosnak, ez pedig a legrosszabb a politikában. Ha tehát egy ország, amely magában véve nem elég nagy arra, hogy az európai politikában való függetlenségét abban az értelemben is megóvhassa, hogy megakadályozza az országnak játék eszközévé való válását, arra gondolna, hogy erejét szövetségekkel fokozza, akkor igen meg kell fontolnia, nem fizet-e ezért belső függetlenségének feladásával túl magas árat. Kényszerítő szükség nélkül a belső függetlenséget feláldozni, hiba volna. De lehetnek esetek, amikor ez a kisebbik baj. Hogy mikor áll elő ilyen eset, az függ egyfelől attól, hogy az országot minő veszedelmek fenyegetik, másfelől attól, hogy az esetleges szövetségesekkel való kompromisszumok nem követelnek-e túlsúlyos áldozatokat saját külön nagy politikai céljaink rovására. Erre feleletet adni nem a politikai tudomány feladata, ez már a politikai ösztön, a politikai művészet területére tartozik.

Bárhogy is szemléljük a dolgokat, az a processzus, amely Magyarország-Ausztria feldarabolásán keresztül Közép-Európa balkanizálódására vezetett, semmi esetre sem teremtett a múlthoz képest kedvezőbb helyzetet. Talán az egyes államok részére sem, — ami a győzteseknél csak ezután fog elválni, — de különösen nem az európai politika, az európai béke megóvásának szempontjából. A magyar-osztrák monarchia konstrukciójában kétségkívül voltak nagy hibák. Ezek leginkább abból fakadtak, hogy a monarchia intézményei mintegy megkövesedtek egy félszázadon keresztül és nem alkalmazkodtak a változott erőviszonyokhoz. De kérdéses, hogy az a politika, amely e hibák kiküszöbölése helyett a monarchia megsemmisítésére törekedett, nem okozott-e az európai politika szempontjából több bajt, mint amennyit meggyógyított. Viszont az is lehetséges, hogy az új állapotokban rejlő veszedelmek — mindig az európai politika szempontjából nézve a dolgokat — jóval kisebbek volnának, ha azok megteremtésében több bölcsesség és mérséklet és kevesebb kapzsiság és tájékozatlanság nyilvánult volna meg. Mert hiszen el lehetett volna képzelni a magyar-osztrák monarchia felbomlása esetében is az ő helyébe lépő olyan alakulatokat, amelyek, minden közjogi kapocs nélkül, megóvták volna Közép-Európát attól a balkanizálódástól, amelybe belesülyedt. Akárhogyan álljon is a dolog, ma nevetéses vállalkozás volna a magyar-osztrák monarchiának feltámaszthatására még csak gondolni is. A mai politikának csak az lehet a feladata, hogy a Magyarország-Ausztria felbomlása után keletkezett balkanizálódási folyamatnak véget vetve, Közép-Európa konszolidálódására törekedjék. Ez azonban lehetetlen azoknak a hibáknak elhárítása nélkül, amelyek ezt a balkanizálódási folyamatot — a győztesek oldalán álló középeurópai népek kapzsisága és a nagyhatalmak tájékozatlansága folytán — megindították.